

LELKIPÁSZTORI SZEREPKÖRÖK ETIKAI SZEMPONTÚ VIZSGÁLATA

RÁD ANDRÁS-LÁSZLÓ*

Bevezető gondolatok

A lelkipásztori szerepkörök kialakulása a keresztyén egyházakban majdnem minden esetben a bibliai tanításra, az isteni kinyilatkoztatásra, illetve az óegyház – palesztinai és hellenisztikus ágai esetében egyaránt megfigyelhető eszkatologikus váradalmak fényében történő – belső önszerveződési folyamataira vezethető vissza. Feltett szándékunk először megvizsgálni a lelkészi szerepkörök kialakulásának történetét, másodsor, meghatározni azt az etikai irányvonalat, aminek alapján értékelésünket végezzük. Harmadszor betekintést szeretnénk nyerni abba, hogy a gyülekezeti tagok jelenlegi egyházhoz való viszonyulási modelljei mögött milyen erkölcsi értékrend rejlik. Ezt azzal a tudattal tesszük, miszerint a keresztyén etika és a szabaddá vált nézetalkotás posztmodern elmélete között feszültség létezik. Mivel ezen az egymásnak feszülő elvek közötti síkon kerülnek napjaink lelkészei a gyülekezeti tagok erkölcsi mérlegére, igyekeznünk kell arra, hogy megteremtsük a színteret a különböző felfogások békés találkozására. Az egyházi szerepek református szemszögből való jogosultságának vizsgálása érdekében zsinórmértékként használjuk a *Második Helvét Hitvallást* és a *Heidelbergi Kátét*, mint a *magyar református egyház bevett hitvallásait*.

Kulcsfogalmak: Lelkipásztori szerepkör, etika, identitás, egyház kritikája, teológia

A TANULMÁNY VÁZLATA

Az egyházi elöljárói szerepek fejlődésének történeti áttekintése
A bölcséleti etika és a teológiai etika, mint vizsgálati kontextus
A református lelkipásztori szerepkörök hitvallási alapja

*

Az egyházi elöljárói szerepek fejlődésének történeti áttekintése

A szakmai identitás nem független a személyi identitástól. Ezt tükrözik az én kohéziója és a személyiség kontinuitása¹ mellett szóló elméletek, ugyanakkor népi hagyományunk is, amit több közmondás is megörökített. Hadd említsünk ezek közül csak egyet: „Többet hajtnak a pap életére, mintsem a tudományára”², melynek értelme az, hogy a lelkész példamutató életével nagyobb hatást gyakorol, mint bölcséletével. Megfontolandó népi bölcsélet lehet ez lelkészjelölteink számára.

A lelkészek személye iránt – a történeti kontextus függvényében, a társadalmi berendezkedés és a klérus státuszának folyamatos újraértékelése által – mindig újabbnál újabb elvárások támadtak. Az ezeknek való megfelelés és a normatív rendszerekbe való beilleszkedés sok szempontból egyszerűnek mondható, ha a hivatás felvállalásából adódó szakmai identitást következményeivel együtt vállalta a lelkészjelölt. Egy zárt társadalmi formában³, amely pontosan meghatározott elvárásokat fogalmazott meg, a megszilárdult, kiforrt személyiséggel rendelkező jelöltek tisztában voltak azokkal a kritériumokkal, amelyek által lelkészekké válhattak, és aminek szolgálatuk ideje alatt is meg kellett felelniük.

Az imént említett elvárásokról elmondhatjuk, hogy korántsem alkotnak olyan egyértelműen összefüggő rendszert, amely érvényességét megtarthatná a keresztyén konfesszionális dogmatika által létrehozott

* A szerző: drd Rád András-László – BBTE, RTK - Kolozsvár.

¹ Ld. ATKINSON, Rita L., ATKINSON, Richard C. *Pszichológia.*, 2nd ed. Budapest: Osiris Kiadó, 1999. 370 p.

² O. NAGY Gábor. *Magyar szólások és közmondások*, 7th ed. Debrecen: Talnetum, 1999. 543 p.

³ Zárt társadalmi formának nevezi a szociológia azt a helyzetet, amikor a közösségben az alapvető, életet meghatározó és irányító normákat illetően konszenzus áll fenn – in Hézszer Gábor, *Tempora mutantur...Gondolatok a lelkészi identitásról az ezredforduló korában*, Református Teológiai Hallgatók Országos Konferenciája, Debrecen, 2000 márc.11 - előadás

szorítóból szabadulva. Ilyen értelemben ambivalensnek bélyegezhetnénk minden olyan értékítéletet, amelyet laikusok fogalmazznak meg a klérus tagjainak irányába. A „laikusként” megnevezett csoport tagjai közé sorolhatjuk azokat a lelkészjelölteket is, akik teológiai tanulmányaik előtt állnak. Álláspontunk megalapozására Hézszer Gábor nyomán H.-J. Thilo⁴ munkásságát használjuk, amelyet kiegészítünk a keresztyén újszövetségi teológia R. Bultmann által vázolt történeti áttekintésével.

A prófétai szerep ószövetségi teológiai értelmezésének részletes ismertetésére abból a megfontolásból nem kerítünk sort, miszerint a prófétai szereppel való azonosulás a modernkori lelkészjelöltek számára, a karizmatikus irányítottságú egyházak kivételével, ritka esetben jelent számottevő személyiségformáló hatást. Azt viszont fontosnak tartjuk vázolni, hogy milyen különböző prófeta-képek éltek az ószövetségi emberekben, ugyanis ezek a képek archetípusok formájában megmaradtak. Előrejelzés gyanánt említjük, hogy jövőmondó, közbenjáró, csodatevő, társadalomkritikus, törvénytárgyaló vagy követ szerepkörök áthagyományozását fogjuk érintőlegesen tárgyalni.

Az egyes kiválasztott személyek szakmai azonossága a C.G. Jung által megnevezett kollektív tudatalattinak⁵ a lelki dimenziójában körvonalazódó valamilyen archetípushoz való hasonulás viszonyaként alakul. Az ilyen archetípusok minden bizonnyal nagymértékben befolyásolják a személyiség és a szakmai azonosság kialakulását, ugyanis olyan valós vagy vélt követhető példákat körvonalaznak az egyes személyekben, amelyek irányító jellegűek az *én* keresésének folyamatában. Ilyen vonatkozásban a keresztyén teológiai rendszeren kívül létező archetípusok közül említést kell tennünk a sámán típusára és a mágusra vagy más szóval varázslóra. Bár az utóbbiról említést találunk a Szentírásban is (ld. ApCsel:8,9), mielőtt kizárólagosan keresztyén vonatkozásban vizsgálnánk az egyházi funkciókat, érintőlegesen említést kell tennünk olyan szerepkörökről, amelyek a pogány kultuszok kiválasztott személyeit illetik.

A *sámán* funkcióját a gyógyítás és segítség határozta meg, ugyanakkor áldozópap, jós, látnok és prófeta, mágus és sorsmagyarázó is.⁶ A sámán típusával kapcsolatosan megjelölt szerepkörök sokszínűségéből kitűnik, hogy az iránta támasztott elvárásoknak való megfelelés a kiválasztott személy széles skálát átívelő felkészültségét feltételezte, amelynek kötelező módon ötvöződnie kellett több veleszületett kompetenciával is. Legfontosabb ilyen kompetenciája a szellemvilággal való kapcsolat létrehozása. A hivatását jelölő szó jelentése „az ismerő, a tudó”. Olyan személyes képességek birtoklását és titkok ismerését várták el a sámántól, amelyek segítségével akár a természeti erők pusztító hatását is képes megfékezni. Szerepköre és eszköztárára nézve számos forrás áll rendelkezésünkre, ugyanis ez a típus a keleti kultúrákban és az amerikai őshonos kultúrában is egyaránt megjelenik.

A *mágusok* ősi perzsa papi kasztjának jellegzetessége, hogy tagjait bölcseknek tekintették.⁷ Emellett azt is feltételezték róluk, hogy a démonok fölött hatalmuk van és így a világmindenséget átható láthatatlan erők világába nyernek betekintést. Ez által képesek olyan dolgokat is hatalmukba keríteni, amire más embereknek nincs lehetőségük. Ez a mások számára hozzáférhetetlen tudás által lesznek képesek a természet erőit irányítani, és emiatt kerülnek kiváltságos helyre, ami a társadalom elismerését illeti. A képességek gyakorlatba ültetése és látható jeleinek nyilvánosság előtti megerősítése eredményezte egy olyan elváráshalmaz létrejöttét, ami által a laikusok megélhették a transzcendencia létezésének tényét. A szükségelték hierarchikus modelljét⁸ szem előtt tartva minden olyan nem-beavatott személy, aki kapcsolatba kerül egy beavatott mágussal vagy egy korábban említett sámán típusal, tőlük várja a saját biztonságérzetének részleges megeremését az által, hogy békében tartja a természetfölötti erőket egyéni- vagy egy közösséggel. Íme, szembesülünk egy újabb olyan elvárással, amit egy beavatott személy iránt támasztanak az ún. laikusok. Az érdekessége ennek az elvárásnak az, hogy a mágus – aki iránt körvonalazódtak ezek – mint általánosan elfogadott funkció megszűnt bár, az elvárás bizonyos szinten megmaradt. Ez tulajdonítható talán annak a ténynek is, hogy az ilyen funkciót betöltő szent személyek minden vallástörténeti korban jelen voltak, függetlenül attól, hogy tevékenységüket a közösség megbízásából fejtették ki vagy valamilyen transzcendens hatalmasságra vezették vissza.⁹ Kitekintésként megjegyezhetjük, hogy az idő múlásával a keresztyén klérustól is kezdik elvárni az ilyen jellegű biztonság részleges megeremését és így napjaink teológusjelöltjeinek is szembe kell nézni azzal a hagyományanyaggal, amit élénken hordoz tudatában a kisebbségben élő népünk. Ennek tudatában arra kényszerül a jövő lelkésze, hogy állást foglaljon olyan környezetben, ahol a közösség elvárásai nem egyeznek teljesen a beosztás által előírt

⁴ HÉZSER Gábor, *Pasztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez. Elméletek és gyakorlati lehetőségek*, Budapest: Kálvin János Kiadó, 2007. 32-44 pp.

⁵ ATKINSON, 1999. 520

⁶ HARRIS, William H., LEVEY, Judith S., *The New Columbia Encyclopedia*, New York: Columbia University Press, 1975. 2491

⁷ Uo. 1658 p.

⁸ ALMÁSSY Ágnes (szerk.), *Pszichológiai lexikon*. Szekszárd: Helikon Kiadó, 2007. 448 p.

⁹ VARGA Zsigmond. *Általános vallástörténet*. Debrecen: Szerző saját kiadása, 1932. 12 p.

elvárásokkal. A személyi azonosság kiforrása és vállalandó szakmai identitás között tépődő lelkészjelölt esetleges krízishelyzete megoldásának lehetőségei további kutatás témáját képezhetik.

Természetesen a keresztyén egyházi szerveződésen kívüli ún. szent emberek, papok, beavatottak, vagy kiválasztott személyeknek számos olyan beosztása létezik, amit jelen ismertetésünkben nem említettünk. Mégis úgy véljük, hogy a jelenkori keresztyén lelkeszi funkció elvárásainak megértéséhez szükséges irányvonal vázolásához elegendő a sámán és a mágus típusának szemelvényes bemutatása. Ennek folytatása képpen igyekszünk áttekinteni az ógyházhoz vezető fejlődés fázisaiban a papi funkció különböző aspektusainak alakulását.

R. Bultmann az egyházi tisztségek felállításának és fejlődésének elemzését az igehirdetés szava által konstituált gyülekezet lényegéhez való illendőség viszonyában vizsgálja. Ugyanakkor kimondja, hogy nem jogos a szervezet és a tisztségek létrejöttét és kialakítását ellentétbe állítani a Lélek működésével.¹⁰ A karizmatikus elveket követő egyházszervezés által eredményezett modernkori irányzatok akárcsak részleges bemutatása vagy összehasonlítása messze túlhaladja elemzésünk határait. Így az egyházi tisztségek fejlődésének vázolását követően arra a territoriális szempontú szűkítésre kényszerülünk, amely alapján hazánk történeti egyházait kíséreljük megvizsgálni.

Az ógyházi szerveződés szempontjából a keresztyénség kezdeti időszaka nem hozott magával újraszervezési kísérleteket. Ennek oka az a hit volt, miszerint a tagok az utolsó időket élik és így nincs szükségük egyházi vezetésre. Ez egyaránt jellemző volt a palesztinai ősgyülekezetekre és a hellenisztikus gyülekezetekre is. A palesztinai ősgyülekezet eredetileg a zsidó gyülekezet keretein belül maradt és nem akart új vallási közösséggé alakulni, habár az úrvacsora és a keresztség elválasztották a zsidóságtól. Ez viszont sem a palesztinai sem a hellenisztikus gyülekezetek esetében nem jelentette egy különálló papi rend kialakulását. Érvként szolgál az intézményesített egyház létrehozása ellen az 1Pt 2:5.9 is, ahol a gyülekezet szent papságként, illetve királyi papságként szerepel. Más szóval minden keresztyénnek van papi minősége.¹¹ Abban az esetben, ha mégis a gyülekezetben szükség volt vezetőre, a tisztséggel egy tekintéllyel bíró személyt bíztak meg.

A tekintély meglétének az elvárása évszázadok múlva is fontos szerepet játszik a gyülekezet és a lelkipásztor viszonyában. A papi önazonosság keresésében napjaink teológusai is szembesülnek azzal az élethelyzettel, hogy a vezetéshez szükséges tekintély megszerzésére nem jogosítja fel őket az életkor, és csupán csak a titulus kölcsönzi ezt számukra. Michael Klessmann elemzésében találkozunk azzal a gondolattal, hogy a modern világban a beosztás, a titulus, a funkció már nem „hordozzák” a személyt, hanem a funkcióba helyezett személynek válik feladatává szolgálata és életvitele által a beosztásának hitelesítése és tiszteletteljes képviselője.¹² A folyamat, aminek alapján a beosztásból fakadó tisztelet felváltotta az életkorral járó tekintélyt, tisztán látható az egyházi vezetés funkcióinak kialakulásában és viszonyainak időbeli rendeződésében. Röviden vázolni kíséreljük a folyamatot annak érdekében, hogy betekintést nyerjünk a lelkipásztorok tekintélykeresését motiváló tényezők alakulásába.

Kezdetben a palesztinai gyülekezet esetében a vezetés Péter, János és Jakab tiszte volt, míg a hellenisztikus gyülekezetben az apostoloké. Mivel az apostolok nem laktak egy-egy gyülekezetben, tisztüket később a próféták és a tanítók vették át. Ugyanígy a palesztinai gyülekezet esetében is változás történt a vének tisztségének kialakulásával. A vének tanácsa esetében a személyes tekintély és a tisztségből fakadó tekintély egyesülnek, ami önmagában nem teljesen új dolog, mivel formájában a zsidó zsinagógai hagyományra épít rá. A hellenisztikus gyülekezetek esetében ahol az alapot képző hagyomány zsinagógai ihletettségű, ott megjelenik a presbiter tisztsége.¹³ A pogányokból lett keresztyén gyülekezetek esetében a presbiter (preszbüteri) helyett a püspök (episzkoposz) címet viselik, aminek jelentése közösségi hivatalnok vagy tisztségviselő.¹⁴ A püspök tisztségére először a Fil 1,1-ben¹⁵ találunk említést, ahol megjelenik a diakónus megnevezés is, melynek jelentése teljesen fedi a püspök szóét. Jelentéskülönbség csak a monarchikus püspökség létrejöttével jön létre.¹⁶ A püspök, mint szervezeti vezető Ignatiusnál jelenik meg először, aki a püspököt a vének kollégiumának az elnökeként említi.

A püspöki gyülekezeti tisztség kialakulásától, annak vezető szerepkört betöltő időszakáig láthatjuk a felvázolt fejlődési ívből azt, hogy egy tisztség mi módon alakul az idő során. A presbiter, püspök, apostol, próféta, tanító és igehirdető tisztségviselői és/vagy karizmatikus megbízatásának egymáshoz viszonyított

¹⁰ BULTMANN, Rudolf. *Az Újszövetség teológiája*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 361 p.

¹¹ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Presbyterorum ordinis* határozat

¹² KLESSMANN, Michael. *Pastoralpsychologia. Ein Lehrbuch*. Neukirchen: Neukirchener Verlag, 2004. 538 p.

¹³ BULTMANN, Rudolf. *Az Újszövetség teológiája*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 363 p.

¹⁴ TÖRÖK Jenő, KISS Béla (ford.). *Új katekizmus*. Újvidék: Agapé Kiadó, 1988. 339 p.

¹⁵ Παῦλος καὶ Τιμόθεος δοῦλοι Χριστοῦ Ἰησοῦ πᾶσιν τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τοῖς οὖσις ἐν Φιλίπποις σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις: / Pál és Timótheus, Jézus Krisztus szolgálói, minden szenteknek a Krisztus Jézusban, akik Filippiben vannak, a püspökökkel és diakónusokkal egyetemben:

¹⁶ BULTMANN, Rudolf. *Az Újszövetség teológiája*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 363 p.

fejlődése az egyháztörténelem során kisebb-nagyobb pontossággal nyomon követhető. Lenyomatai viszont mai napig a köztudatban újabb elvárások megfogalmazását eredményezik a lelkészek iránt, akik az egy adott szerepkörrel való azonosulási kényszerként is megélhetik ezt a társadalmi nyomást. Szakmai azonosságuk kialakulásában nagy szerepet játszik az a számos archetípus vagy akár alaptalan prekoncepció, ami a laikusok részéről normatív igénnyel lép fel a lelkész iránt.

A karizmák és az azokban részesülők felelősségének és gyülekezeti szerepének felismerése és integrálása egyaránt fontos az ösgyülekezetek és a történeti egyházak modernkori egyházszervező munkájában is. A római katolikus egyház például a *Directorium pro presbyterorum ministerio et vita*¹⁷ iratában a papi identitással kapcsolatosan többek között azt is kimondja, hogy a pap a szentelés által ajándékba kapja a lelki hatalmat mely abban a legfőbb hatalomban való részesedés, amellyel Krisztus a Szentlélek által vezeti az Egyházat.¹⁸ *A hatalom, melyet a felszentelés a papra ruház, a szentmiséldozat bemutatásából és a bűnök megbocsájtásából áll a gyónás szentségében*¹⁹ – így olvassuk az új katekizmusban. A Szentlélek ajándékainak lajstromában erre nézve megtaláljuk a gyámolítást és a vezetést is,²⁰ habár a küldött igehirdetőnek fogalmát a felhatalmazás gondolata határozza meg. Az ordinációnak a gyülekezet által érzékelt többletjelentése ilyen értelemben a zsinagógai hagyományra vezethető vissza. Bultmann értékelése szerint *ha valakit a karizma tesz képessé valamire vagy biz meg valamivel, ez ellentétben áll a természetes adottsággal és a jogi megbízással. Eszerint a karizmatikus (vagy pneumatikus) személy az inspirált, a csodás erővel megáldott személy.*²¹ Amint azt korábban is megjegyeztük az elvárások megfogalmazásának kapcsán, ismét körvonalazódik előttünk egy olyan igény, amit a jelenkori papok iránt támasztanak, miszerint a papnak csodás erővel megáldott személynek kell lennie. Hézsér Gábor értékelését közöljük e tekintetben: „Bármilyen kiváló gyülekezeti munkatársi gárdát alakít is ki a lelkész a betegek látogatására és lelkigondozásra, mégis előfordul, hogy egyes gyülekezeti tagok feltétlenül azt kívánják, hogy a lelkész keresse fel őket, mert az mégis más, ha a papunk imádkozik velünk. [...] Pasztorálszichológiailag értelmezve a jelenséget: a transzcendens hatalmak titkainak hordozóit egyrészt a közösség hatalmazza fel ennek a funkciónak a betöltésére. Emocionálisan csak azt tekinti szent személynek az ember, esetünkben a beteg egyháztag, akit ő maga hajlandó elfogadni annak. A közösségtől kapott mandátumnak és a személyes választásnak összhangban kell lennie.”²²

Az ordináció által kirendelt és saját döntés alapján vállalt, illetve a Lélek által kegyelmi ajándékkal felvértezett lelkészjelölt gyülekezetében így kell, elvégezze saját útkeresését. Mivel a személyes és az ún. szakmai vagy hivatásbeli azonosság ideális esetben nem állhat egymással szemben, hanem egymást kiegészítő módon kell, a személyiség egészét képezze, fontos lépése a lelkészjelöltnek az ordinációval járó felelősség vállalása előtt a saját kompetenciáinak és motiváló tényezőinek számbavétele, illetve az új élethelyzettel való elvi megbékélése.

Az elmúlt fél évszázad legújabb fejleményeinek vizsgálata után G.Lämmermann arra a következtetésre jut, hogy a lelkészi hivatás/hivatal nyílt funkcióját az arra rendelt személy hordozza magában, pontosabban ő képes azt hitelesíteni.²³ A lelkész munkásságának színterén kulcsfontosságú szerep jut a kapcsolatok ápolásának, ami által kifejezésre juthatnak a további tevékenységi területei is. Ilyen értelemben a hívekkel való kommunikációban rejlik az igehirdetés, lelkigondozás, gyámolítás illetve az Isten szeretetének és örömezetének kézzelfogható megtapasztalása közvetítésének lehetősége is.

Az egyház intézménye által elvárásként fellépő irányelvek meghatározására és rendszerbe foglalására számos kísérlet történt, ami a szakmai identitást illeti. Főként római-katolikus vonalon figyelhető meg a rendszerezési próbálkozás a zsinatok határozatai és az apostoli levelek által.²⁴

A hazánkban többségben levő ortodox hitközösség zsinata is törekedik arra a maga módján, hogy az egyházi kánonokat időszerűvé tegye. Tekintélyét az apostoli hagyományból vezeti le és ennek alapján rendelkezéseit úgy hozza, hogy általuk a hívek megváltását és az intézményesített egyház működését segítse elő. A keleti keresztyénség és ekként az ortodoxia is a jeruzsálemi apostoli zsinat²⁵ óta az apostolok testvéri

¹⁷ *A papi szolgálat és élet direktórium*

¹⁸ II. János Pál pápa: *Pastores dabo vobis* apostoli levél, 21; II. Vatikáni Zsinat: *Presbyterorum ordinis* határozat, 2. 12.

¹⁹ TÖRÖK Jenő, KISS Béla (ford.). *Új katekizmus*. Újvidék: Agapé Kiadó, 1988. 344 p.

²⁰ 1Kor 12,5.28: „*A szolgálatokban is különbség van, de ugyanaz az Úr. És pedig némelyeket rendelt az Isten az anyaszentegyházban először apostolokul, másodsor prófétákul, harmadszor tanítókul; azután csodatévő erőket, aztán gyógyításnak ajándékait, gyámolokat, kormányokat, nyelvek nemeit.*”

²¹ BULTMANN, Rudolf. *Az Újszövetség teológiája*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 365 p.

²² HÉZSER GÁBOR, *Pasztorálszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez. Elméletek és gyakorlati lehetőségek*, Budapest: Kálvin János Kiadó, 2007. 38 p.

²³ LÄMMERMANN, Godwin. *Überlegungen zu Gemeindeprinzip, Volkskirche und Pfarrrolle*. in: *ThPr* 1, 1988, 42

p.

²⁴ Vö. II. Vatikáni Zsinat határozatai, II. János Pál pápa apostoli levelei

²⁵ ApCsel 15:4-29

közösségét tekintette mintaképének.²⁶ Az ortodox egyházban egyedül a püspök egyesíti magában a teljes egyházi hatalmat és hordozója az apostolok kézrátételből eredő utódlásnak, viszont fontos megjegyezni, hogy ez csak saját helyi egyházában érvényesülhet. Így szükségessé vált egy olyan rendszer kialakítása, amelyben a püspökök hatása és rangja között tiszteletbeli sorrenden alapuló hierarchizálás történik. A püspök magasabb rangja az érsek vagy főpüspök. Ennek további fokozata a metropolita, titulus, amit fővárosi püspökként lehetne fordítani. Fölötte áll elismerésben és tiszteletbeli rangban az exarcha, más szóhasználat szerint pátriárka, aki egy nagyobb tartomány püspöke. Az ortodox egyházban a rendnek hármas tagozódását ismerjük, amelyben a püspökök rangsora alatt találjuk a papokat, és a hierarchikus skála legalján találjuk a diakónusokat, akikre egyházi szolgálóként tekintenek. A diakónus az előző kettőnek segítő társa az egyház minden tevékenységében és önállóan nem cselekszik.²⁷ Az őskeresztény egyházi tisztségek között volt még exorkista, ajtónálló, diakonissza és paramonáriosz, más szóval templomőr vagy sekrestyés.²⁸ Habár ezek a tisztségek megszűntek, tevékenységük és megbízásaik átruházódtak a meglévő egyházi szolgálókra, akikről ilyen jellegű szolgáltatásokat is igényelnek a gyülekezeti tagok. A gyakorta misztikus jellegű cselekedetek, rítusok, tisztítási szertartások a szolgálati portfólió részét képezik. A zsinati rendeletek éppen ezért védeni törekednek papi rendjüket. A harmadik egyházi rendelet felhívja a hívek figyelmét arra, hogy a szolgáló lelkészeknek meg kell adni a kellő tiszteletet²⁹ még akkor is, ha a szekularizált világ más irányba hajlamos vezetni a híveket. Ennek védelmében Aranyszájú Szent János és Pál apostol szavait is idézik a rendeletekben, amelyek által a lelkészi hivatást a hívekkel való foglalkozás miatt teljesen egyedinek tekintik.³⁰ A lelkészi hivatást teljesítő személyek iránt az ortodox egyház azokat az elvárásokat állítja, amelyeket a Biblia is meghatároz. Hivatalos intézményi rendeleteiben a biblikus magyarázatok értelmezése kap esetenként helyet.

A protestáns hagyományban a lelkésznek számos megnevezése ismert. A lelkész, pap, pásztor, tiszteletes úr és prédikátor megnevezések árnyalataikban egymástól különböző szerepkörök betöltése iránti igényt rejtik a gyülekezeti tagok részéről. A magát szolgálatra elkötelezett lelkész számára elegendő lenne megbirkózni azokkal a lelki feszültségekkel, amelyeket a különböző szerepek közötti lavírozás eredményez. E fölött viszont olyan elvárások is körvonalazódnak irányába, amelyek az ószövetségi próféták iránt megfogalmazódtak évezredekkel korábban. A Második Helvét Hitvallás első fejezetének talán legismertebb és leggyakrabban idézett sora: „*Praedicatio verbi Dei est verbum Dei*”³¹ szerepet játszhatott ennek a hagyománynak az elevenen tartásában. Amint azt korábban előre jeleztük, olyan prófétaképekről kell röviden értekezni, amelyek elvárásaként szerepelnek kortárs lelkészekkel szemben.

A jövendőmondó próféta a Deut 18:9-22 szerint az a próféta, aki Isten akaratát a jövőre nézve kijelenti. Ilyen értelemben vett jövendőmondást a ma lelkészeitől nem várnak el a gyülekezetek. Illés, Elizeus és Mózes személyei úgy körvonalazódnak a bibliai elbeszélésekben, mint csodatevő próféták (ld. még 1Kir13-at a csodatevő prófétáról). Ezért is mellőztük a prófétálás történeti áttekintését. Viszont a jövendőmondás és csodatevés mellett találunk olyan szerepeket, amelyek nem avultak el. Ilyen a közbenjáró szerep, amelyben a próféta Isten színe előtt képviseli a nép érdekét. Utal erre az 1Móz 20:7, ahol Ábrahám közbenjár Sodomáért, vagy a Jer 7:16, ahol Jeremiás jár közben népéért. A fentebb közölt beteg ember története, aki kimondottan ahhoz ragaszkodik, hogy ne a pap munkatársai, hanem maga a lelkész imádkozzon vele gyógyulásáért, ennek a hagyománynak az elvárásaiba öltözteti saját gyülekezetének lelkészét. A közbenjárás nem jelent csupán egyirányú állásfoglalást a nép nevében Isten színe előtt, hanem ugyanakkor a kommunikáció fordított irányban is megtörténik a próféta által, aki az Úr rendeleteinek nem betartását társadalomkritika formájában is közölheti. Ilyen társadalomkritikai jellegű prófétálásról olvashatunk Ézsaiás és Mikeás esetében (ld. Ézs 5:8-24, Ézs 31, Mik 2). Gyülekezeteink elvárják lelkészeiktől, hogy úgy végezzenek társadalomkritikát, hogy közben megoldási lehetőségeket is kínáljanak. Hatalmas megterhelést jelenthet ez egy lelkész számára, amikor képviselnie kell Istent népe előtt és ugyanakkor megoldást is kell találnia. Mivel a zsidó hagyományban a Tórának vannak alárendelve a próféták, magyarázó szerepet is kaptak. A törvényt magyarázás egyértelműen feladata mai lelkészeinknek is. A szekularizáció és az individualizáció hatása a közösségi normák betartására nézve egyre nehezebbé teszi a törvény nem betartásának következményeit magyarázó szolgálat végzését. Ugyanakkor mégis követként tekintik a lelkészt. Ilyen értelemben nehéz lenne meghatározni, hogy mit is jelent a prófétai szerepek hagyománya a modern lelkész számára. Mindenképp a protestáns lelkésztípus rokonságot mutat egyes aspektusaiban az ószövetségi

²⁶ SZATHMÁRY Béla. *Magyar egyházjog*. Budapest: Századvég Kiadó, 2004. 297 p.

²⁷ Uo. 298 p.

²⁸ Uo. 299 p.

²⁹ 1Kor 4,1: „*Úgy tekintsen minket az ember, mint Krisztus szolgálit és Isten titkainak sáfárait.*”

³⁰ A Román Ortodox Egyház hivatalos honlapja. Egyházi jogi tájékoztatás. (URL: <http://www.crestinortodox.ro/drept-bisericesc/>)

³¹ *Isten igéjének hirdetése Isten beszéde.*

prófétákkal és így, habár önnön szándékából nem érez ehhez mérten megfelelési kényszert, a környezete sok esetben mégis szembesíti saját elvárásaival.

Ezek az elvárások sokszor megkerülhetetlen akadályként tornyosulnak a lelkészek előtt, ugyanis egy személyben majdnem teljesen lehetetlen egy időben áldozópap, közbenjáró, próféta, társadalomkritikus, írásmagyarázó, lelkigondozó, karizmatikus igehirdető vagy szakképzett tudós teológus lenni. A kiégés az ún. burn-out veszélyének érzése, az elvárásoknak való megfelelésben vallott kudarc, mind olyan kríziseket szülhetnek a lelkészek életében, amelyek a személyi azonosságának szétesését eredményezhetik. Ennek kiváltó oka pedig a személyi identitás és szakmai identitás közötti feszültségek levezetését szolgáló lehetőségek hiánya jelenti. Ennek ismeretében javalljuk a szakmai identitáson való tudatos munkát a személyi azonosság alakulásából fakadó kérdések megválaszolása után. Az identitás érzése mindenki számára fontos kiindulópont saját szociális szerepének, más emberekhez és önmagához való viszonyának kialakításához és értékeléséhez.³²

A lelkészi önazonosság nem válna kérdéssé, ha a hivatás nem hat korábban mozgató erőként a lelkészjelölt életében. Így záró gondolatként a lelkészi identitással kapcsolatosan idézzük a római-katolikus katekizmus papi hivatásról szóló részének utolsó bekezdését:

„Amikor a hivatás eredetét vizsgáljuk, a háttérben mindig ott érezzük a közösséget, a családot, az egyházközséget, az iskolát, tehát a jelölt neveltetésének környezetét, majd az embereket, akikkel később találkozik. Ezek együttesen nyitották meg előtte az élet távlatait, s őt magát teljesen az emberiség szolgálatára szentelik Krisztus barátságának szellemében.”

A jövő sikeres lelkészképe talán a hivatás megélése és az elhivatást érző személy önazonossága közötti harmóniában rejlik. Ezt a kérdést megválaszolni egyelőre nem bátorkodunk.

A bölcséleti etika és a teológiai etika, mint vizsgálati kontextus

Mielőtt megkísérelnénk a református hitvallások fényében megvizsgálni a lelkipásztori szerepkörök alakulásának jogosultságát, meg kell határoznunk azt az etikai nézőpontot, aminek alapján az értékítéleteket csoportosíthatjuk. Mivel jelen tanulmányunknak elsődleges célja nem az etika fogalmának vizsgálata, hanem annak egyszerű eszközként való használata, a következőkben a legalapvetőbb megközelítéseket ismertetjük érintőlegesen Török István nyomán.

A realista etika mindvégig a valóság talaján marad. Arra a kérdésre, hogy „micsoda kell?“, a realista így felel: az, ami van, a valóság. Kellenek a valóság javai. Az etika feladata így a javak bölcs megválogatása.³³ Az olyan lelkész, aki nem képes a javak megválogatását elvi szinten előmozdítani, minimális szinten kap támogatást gyülekezeti tagjai részéről. A nyárspolgári életfelfogás szerint a létfenntartás zavartalansága a legfontosabb cél. Ennek alárendel minden szellemi és testi erőt. A gyülekezeti tagok számottevő hányada ilyen szemszögből közelíti meg a lelkészi szerepkörök betöltésére alkalmas (vagy esetenként alkalmatlannak vélt) egyén megítélését. Ha a lelkész nem hasznos része a létfenntartás zavartalanságát biztosító környezetnek, akkor szerepének nincs létjogosultsága. Hogyan talál önigazolásra teret az olyan lelkész, akit a realista etika mércéjével mérnek? A maga során ennek a létállapotnak a tudatosítása sok esetben frusztrációt szül a lelkész életében. Éppen ezért, saját lelki egyensúlya visszaállítása érdekében a lelkészi társadalom arra kényszerül, hogy vallási eszmékben keressen menedéket. Az egyházat és annak intézményeit célzó külső és belső kritika ennek a menedéknek a biztonságát kérdőjelezi meg, és gyakorlatilag a lelki konfliktusokkal való megküzdés eszköztárától fosztja meg a lelkipásztort. A realista etika szempontrendszere az elhívott, hivatalosan szolgáló lelkipásztor számára ilyen értelemben idegenként hat, ugyanis az önértelmezési rendszeréből teljesen ki kellene zárnia általa mindazt a többletet, amiről hivatása és szolgálatba állítása szól.

Az idealista erkölcsbölcsélet az élet tartalmát az énen belül látja.³⁴ Ha az idealista etika szemszögből közelítjük meg a lelkészek szerepköreinek vizsgálatát, megfigyelhetjük, hogy ebben a kontextusban aktivitásuk létjogosultsági alapállapota fölött még hasznosnak is mutatkozhat. Miben áll ez a hasznosság, illetve hogyan befolyásolja ez a gyülekezet részéről érkező oly szükséges elfogadást? Meglátásunk szerint a posztmodern individuum és elzárkózott egyén számára a lelkész aktivitása erősítheti a tartalmas élet megtapasztalását. Így az én stabilitásának záloga lehet az olyan lelkészi szolgálat, ami kidomborítja az egyén szellemének a fontosságát a saját önértékelésében. Habár az idealista etika részint beillene abba a rendszerbe, ahol a lelkész képes önazonosságát harmonikus környezetben keresni, mégsem fedti teljesen a személyi és a szakmai identitása közötti viszony alakulását. Pontosabban az idealista etika, bár kiemeli a lelkész hasznosságát abban, hogy ez segíti gyülekezete individuumainak fejlődését, nem válaszolja meg azt, hogy etikus-e elvárni a lelkésztők ilyen szerepkör betöltését akár saját személyiségének feladása árán is.

³² ALMÁSSY Ágnes (szerk.). *Pszichológiai lexikon*. Szekszárd: Helikon Kiadó, 2007. 184 p.

³³ TÖRÖK István, *Etika*, Kolozsvár: Trisedes Press, 1997. 21 p.

³⁴ Uo. 23 p.

Vizsgálatunkban nem a bölcseleti etika megközelítését használjuk, hanem a *teológiai etika* általános irányelveit. Ezt abból a megfontolásból tesszük, hogy az egyházat érintő kívülről jövő kritika sok esetben téves diagnózis alapján indítaná el az egyház újrászervezését, javítását. További érvként szolgál a teológiai etika melletti döntésünk alátámasztására az a tény, hogy a klasszikus etika követői alaptalan és hiányos belátástalanságból kifolyólag olyan etikai irányelvek követését határoznák meg az egyházi rend megítélésében, amelyek az egyház számára létidegenek. Mivel a helyes diagnózis megállapítása egy adott helyzetnek az egészséges állapothoz való viszonyítását jelenti³⁵, hogyan lehetne elvárni bármilyen elméleti értékrendszerrel, hogy ítéletet mondjon olyan szervezetről, aminek nem ismeri az egészséges állapotát? A teológiai etika éppen ezt a hiányosságot hidalja át és úgy kínál viszonyítási pontot etikai kérdésekben, hogy közben az egyház egészséges állapotát tartja szem előtt. Az újszövetségben a gyülekezeti etika kérdéskörére vonatkozó részekben láthatjuk azt, hogy az egység megőrzése mennyire fontos szempont³⁶ az egészséges állapotra nézve. Bolyki János meglátása szerint a keresztyén gyülekezetek nem különülhetnek el a világtól, de különbözniük kell tőle. Megjegyzi, hogy a közösség identitása egyebek között a közös ethoszban rejlik.³⁷ Így a közös erkölcsi irányelvek valójában megtartó erejűnek bizonyulhatnak az isteni rendeltetés betöltésének útján. Ebben az isteni országlást célként ismerő magatartásnak fontos szereplője minden gyülekezeti tag és lelkipásztor, aki saját adottságaihoz mérten egy rendeltetést hivatott betölteni. A gyülekezeti tagok, ahogy a lelkész is, rendelkeznek valamilyen kegyelmi ajándékkal, ezeket az ajándékokat pedig nem önmotogatóra, hanem a gyülekezet építésére kell használni.³⁸ A gyülekezeti etikához tartozik, hogy a karizmákat nem szabad elnyomni, de egyik sem örvendhet megkülönböztetett elismerésnek.

A teológiai etika szerint az ember számára minden döntését a jót szem előtt tartó törekvés kell, hogy meghatározza. Így viszont feltevődik az a kérdés, hogy mit is jelent a jó? Ha sikerül megválaszolni, akkor olyan biztos viszonyítási pontot találunk lelkeszi szerepköreink megítélésére, ahonnan tisztán átláthatjuk a kialakulásuk mögött álló igények jogosságát. A teológiai etika egészen másképp értelmezi a jó fogalmát, mint a bölcseleti etika, vagy akár a különböző létfilozófiai iskolák. A jó és a rossz közötti különbségtételt nem bízta az ember önkényesen változó lelkiállapotára, vagy viszonylagosítható értékrendszerére, hanem az isteni kijelentésben keresi a választ. A jó cselekedetek körülhatárolását a református Heidelbergi Káté 91. kérdésére adott válaszban találjuk meg összefoglalva.

Kérdés: Melyek azok a jó cselekedetek?

*Felelet: Csak azok, amelyek igaz hitből vannak, Isten törvényének megfelelőek, és az ő dicsőségére történnek, nem pedig azok, amelyeket mi gondolunk jónak, vagy amelyek emberi rendelkezés alapján vannak.*³⁹

Az idézett sorok szükségszerűen vonják maguk után a kérdést, hogy ennek fényében, hogyan határozza meg a református egyház a rossznak a fogalmát. Török István református dogmatika professzor szerint a rossz keresztyén értelme a bűn⁴⁰. Így az etikai szempontú megítélés a jó és a bűn határmezsgyéjén mozog. Tavaszgy Sándor református keresztyén dogmatikus művében a bűn természetének az ismeretéhez hozzátartozik az Isten ismerete.⁴¹ Továbbá úgy véli, hogy a bűnnek nincs értelme Isten nélkül, mert a bűn nem valami rendelés vagy törvény áthágása, hanem az Isten akarata ellen való fellázadás.⁴² Ezzel összhangban találjuk a Második Helvét Hitvallás tételai között a bűn meghatározását, mely szerint:

*A bűnön pedig értjük az embernek azt a veszélyt és első szüleitől mindnyájunkra átszármazott vagy továbbterjesztett romlottságát, amely miatt gonosz kívánságokba merülve, és a jótól elfordulva, minden rosszhoz pedig odahajolva, telve mindenféle gonosszággal, Isten iránti bizalmatlansággal, megvetéssel és gyűlölettel, saját magunktól semmi jót nem cselekedhetünk, még csak nem is gondolhatunk. Sőt inkább, amint egyre szaporodnak esztendeink, Isten törvénye ellenére elkövetett gonosz gondolatainkkal, beszédeinkkel és cselekedeteinkkel rossz fához méltó romlott gyümölcsöket termünk.*⁴³

A bűn fogalmát, annak súlyát, eredetét, okát, formáját és fajtát illetően számos elméleti fejtegetés és hitvallási tételt ismerünk, viszont számunkra jelen tanulmány keretében ezek nem jelentenek releváns aspektusokat, így a bűn fogalmának meghatározását csak annyiban tartjuk fontosnak, amennyiben az a jó

³⁵ Uo. 92 p.

³⁶ Ld. pl. 1Kor 1,10

³⁷ BOLYKI János, *Újszövetségi etika*, Budapest: Kálvin Kiadó, 1998. 137 p.

³⁸ Uo. 138 p.

³⁹ TAVASZGY Sándor (szerk.), *Heidelbergi Káté*, Kolozsvár: Református Egyház Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontjának nyomdája, 2003. 101 p. (Ld.még: Róm 14,23; 1Sám 15,22; Ef 2,10; 1Kor 10,31; 5Móz 11,32; Ez 20,18-19; Ézs 29,13; Mt 15,7-9)

⁴⁰ TÖRÖK István, *Etika*, Kolozsvár: Trisedes Press, 1997. 30 p.

⁴¹ TAVASZGY Sándor, *Református Keresztyén Dogmatika*, Kolozsvár: Református Egyház Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontjának nyomdája, 2006. 174 p.

⁴² Uo. 175 p.

⁴³ TÖKÉS István, *A Második Helvét Hitvallás Magyarázata*, Nagyvárad: Királyhágómelléki Református Egyházkerület Szenczi Kertész Ábrahám nyomdája, 2006. 14 p.

fogalmának ellentétéként használható. Az idézett meghatározások alapján a teológiai etikában jónak mondható mindaz, ami Isten országlásának bekövetkeztét előmozdítja és rossznak tekinthető mindaz, ami bűn. Ez utóbbit pedig csakis helyes Istenismeret által lehet megállapítani és körülhatárolni. Ebből kifolyólag nem használunk egyházi szerepkörök etikai szempontú vizsgálatára sem teológián kívüli normatív etikát, sem ismeretelméleti, ontológiai vagy motivációelméleti etikát, ugyanis ezek a keresztyén vallásos rendszeren kívül, azzal esetlegesen helyenként átfedődő, önálló rendszerekben dolgoznak ki értékítéleti sémákat.

Az Isten országlásának bekövetkeztéért való munkálkodás és vágyakozás minden keresztyén ember életének részét képezi, ugyanis a Miatyánk szövegében is szerepel ez a kérés. Sok esetben viszont a gépies elmondás miatt teljesen tudattalanul mondjuk el ezeket a kérések. Tanításának pontosítása végett újfent a Heidelbergi Kátét idézzük:

123.Kérdés: Melyik a második kérés? [ti. amit, az imában elmondunk]

*Válasz: "Jöjjön el a te országod." Azaz úgy igazgass minket Igéddel és Lelkeddel, hogy neked napról napra inkább engedelmeskedjünk. Tartsd meg és növeld Anyaszentegyházadat, rontsd meg a Sátánnak munkáit és minden hatalmát, amely ellened feltámad, s tégy hiábavalóvá minden gonosz tervet, melyet a te szent Igéd ellen szőnek, míg végre teljességre jut országlásod, mikor te lész minden mindenkben.*⁴⁴

Ilyen értelemben nagyon egyszerű lenne a lelkipásztori szerepkörök kialakulása és azok betöltése mögött meghúzódó szándék etikai szempontú vizsgálata, viszont a kérdésfelvetés korántsem ilyen egyszerű. Feltett szándékunk nem csupán megvizsgálni, hogy etikus-e egy-egy lelkipásztori szerepkör, vagy hogy etikus-e lelkészi pályára lépni, hanem rávilágítani arra, hogy mennyire nehéz megállapítani azt, hogy a gyülekezet szemszögéből milyen a viszonyulás. Mit is fed ez pontosabban? Betekintést szeretnénk nyerni abba, hogy a gyülekezeti tagok jelenlegi viszonyulási modelljei mögött rejlik-e valamilyen vallási rendszerbe gyökerező erkölcsi értékrend. Ugyanakkor tudván, hogy a hivatás betöltése megfelelési kényszer szül a lelkészek körében, igyekszünk rávilágítani arra, hogy ezek a kényszerhelyzetek és a személyi adottságok között feszülő ellentétek építő jellegűek-e vagy egyáltalán megfelelnek-e a keresztyén teológiai etika elvárásainak vagy sem. Annak érdekében, hogy megértsük a lelkészek hivatalba helyezésének kontextusát, megvizsgáljuk a református egyház két alapvető hitvallási iratának erre vonatkozó részeit. Így megérthetjük, hogy a teológiai etika miért is jelent a lelkészi szerepkörök megítélésére megfelelő támpontrendszert. Az egyházkritika ébresztő és építő szolgálatként való értelmezésére nézve közöljük Török István találó összegzését:

*A Biblia egyfelől azt mondja: „Ne ítéltetek, hogy ne ítéltessetek” (Mt 7,1); ezzel a tilalommal a felelőtlen, önhitt, meddő, sőt lélekgyilkos farizeusi ítéletéstől óv bennünket. Másfelől pedig azt mondja: „A lelki ember mindent megítél”, mégpedig „lelkiképen” ítéel meg (1Kor 2, 14-15). Nem látszat szerint, hanem igazi itélettel! (Jn 7,24). Ezáltal emlékeztet kritikai kötelezettségünkre.*⁴⁵

A református lelkipásztori szerepkörök hitvallási alapja

Az előző részben érintőlegesen ismertettük a vizsgálatunk eszközeként használt teológiai etikát, illetve az ebben szereplő jó és rossz fogalmainak meghatározását. Ugyanakkor a lelkipásztori szerepkörök hitvallási alapjának ismertetésére előtekintve az etika alapfogalmainak körülhatárolásában is utaltunk már a Heidelbergi Káté és a Második Helvét Hitvallás tételeire. Az említett hitvallások számunkra fontos részeinek elemzését folytatjuk vizsgálatunk e részében. Mit mondanak tehát a református egyház bevett hitvallási iratai a lelkipásztori szerepkörökről?

Isten szolgálatakat használ fel az egyház építésére.

*Tehát az egyházi szolgák eredete, beállítása és működése igen régi, és magának Istennek a rendelése, nem pedig új és emberektől való.*⁴⁶

Feltevődhet bennünk ennek alapján az a kérdés, hogyha azt valljuk, hogy az egyházi szolgák eredete Istennek a rendelése, akkor minek alapján bátoríthatunk ezeknek az etikusságát vizsgálni. Válaszunk a jó fogalmának a meghatározásában kell keresnünk, hiszen eddigi vizsgálatunkból kitűnik, hogy a lelkészi szerepkörök ismertetését is úgy végeztük, hogy közben arra igyekeztünk figyelni, hogy milyen mértékben segíti elő egy-egy szerepkör betöltése az Isten országlásának bekövetkeztét. A következő részben ismertetjük a hitvallási iratoknak az egyházi szolgák szerepköreire vonatkozó részét.

Egyébként az újszövetségbeli nép szolgálait különféle néven nevezik; mondják őket apostoloknak, prófétáknak, evangélistáknak, püspököknek, presbitereknek, pásztoroknak és tanítóknak (1Kor 12,28; Ef 4,11) Az apostolok egy helyen sem állapodtak meg, hanem szerte a világon sok gyülekezetet alapítottak.

⁴⁴ TAVASZY Sándor (szerk.), *Heidelbergi Káté*, Kolozsvár: Református Egyház Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontjának nyomdája, 2003. 130 p.

⁴⁵ TÖRÖK István, *Etika*, Kolozsvár: Trisedes Press, 1997. 94 p.

⁴⁶ TÖKÉS István, *A Második Helvét Hitvallás Magyarázata*, Nagyvárad: Királyhágómelléki Református Egyházkerület Szenczi Kertész Ábrahám nyomdája, 2006. 49 p.

Mihelyt ezek megalakultak, az apostolok ideje lejárt, s helyükbe pásztorok léptek, ki-ki a maga gyülekezetében. Próféták. A proféták egykor a jövő ismerői, jövőmondók voltak, de a Szentírást is magyarázták. Ma is vannak még ilyenek. Evangélisták. Evangélistáknak nevezték az evangéliumi történet íróit, de a Krisztus evangéliumának hirdetőit is, amint Pál is meghagyta Timóteusnak, hogy töltsse be az evangélista tisztét. Püspökök. A püspökök pedig az egyház felügyelői és őrei, akik a gyülekezet élelmét és egyéb szükséges dolgait kezelik. Presbiterek. A presbiterek idősebb emberek és mintegy tanácsosai és atyjai a gyülekezetnek, és azt egészséges tanácsokkal vezetik. Pásztorok. A pásztorok az Úr nyáját őrzik, és annak szükségeire gondot viselnek. Tanítók. A tanítók oktatnak, és az igaz hitre s kegyességre tanítanak. Az egyház szolgálatait tehát ma is nevezhetjük püspököknek, presbitereknek, pásztoroknak és tanítóknak.⁴⁷

Az újszövetség szolgáliról szóló részben azt látjuk, hogy a népet több beosztásban is lehetett szolgálni, viszont a modern lelkipásztori szerepkörök tovább bontották ezeket és más-más aktivitási területekre osztották őket. Azt is láthatjuk, hogy egyes szerepkörök átértékelődtek, más tartalommal teltek meg, esetleg összeolvadtak vagy jelentéstartalmat változtattak. Erre bővebben utaltunk tanulmányunknak első részében. Hitvallási irataink arról is vélekednek, hogy mi módon kell az egyházi szolgálók tisztét érvényesíteni. A következőkben az erre vonatkozó részeket közöljük.

*Az egyházi szolgálat el kell hívni és meg kell választani. [...]ne akárkit válasszanak, hanem alkalmas embereket, akik igaz és szent tudománnyal, kegyes ékesszólással és természetes bölcsességgel, továbbá mértékletességgel és életük tisztességével tűnnek ki az apostoli előírás szerint, amint az apostol összefoglalja az 1Tim 3. és Tit 1. részében.*⁴⁸

Az egyházi tisztségeket meghívás és megválasztás után lehet betölteni. A hitvallás a kívánt szükséges jellemvonásokra nézve bibliai alapokra helyezi állításait és amint látjuk, számára egy igen sokoldalú, természeti adottságokkal és megfelelő képzéssel is egyaránt rendelkező egyén jelenti a megfelelő jelentkezőt. A felszentelésről szóló részben a következőket olvassuk:

*Elítéljük az alkalmatlan egyházi szolgálókat, akik nincsenek felruházva a lelkipásztorsághoz szükséges kegyelmi ajándékokkal. Eközben elismerjük, hogy a régi egyházban egyes lelkipásztorok ártatlan egyszerűsége többet használt az egyháznak, mint mások sokoldalú kiváló, csiszolt, de kissé felfuvalkodott tudománya. Ezért ma sem utasítjuk el némelyek kipróbált egyszerűségét, ha az nem azonos a teljes tudatlansággal.*⁴⁹

Az idézett sorok rávilágítanak az egyházi szolgálók megválasztásának arra a rendkívül kényes aspektusára, ami mind a mai napig kérdést jelent a hivatalba helyezéskor. Vajon alkalmas-e valaki a rábízott tiszt betöltésére? Honnan lehet bizonyosan tudni azt, hogy a megszerzett felsőoktatási képzés elegendő-e a szolgálat szakszerű végzéséhez? Esetleg az olyan szolgálók munkája, amit mi emberi szemmel és véges értelmünk korlátozottságával nem minősítünk elegendőnek, vagy megfelelőnek, nem-e munkálja jobban az Isten országlásának előmozdítását, mint egy-egy túlképzett teológus ékesszólása vagy magasröptű-mélyszántású eszmefuttatása? Végességünkből fakadóan kimerül a válaszok megadására igyekvő törekvésünk abban, hogy alávetjük magunkat annak a legfőbb akaratnak, akinek egy közismert gondolat szerint az a legnagyobb csodája, hogy papjai gyarlósága ellenére megtartotta egyházát.

Ehhez a mindent átfogó, igazgató és fenntartó isteni akaratához igazodva határozza meg hitvallásunk az újszövetség egyházi szolgálóinak milyenségét a következő képen:

*Úgy tekintsen minket az ember, mint Krisztus szolgálóit és Isten titkainak sáfárait. [...] Mert az egyházi szolga azt a parancsolatot nyeri, hogy egészen és minden tisztjében ne a maga akaratának kedvezzen, hanem csak azt hajtsa végre, amit parancsolatokban vett saját urától.*⁵⁰

Talán a felsorolt elvárásoknak való megfelelésben megtaláljuk azt az aspektusát a lelkipásztori szerepköröknek, amit emberi mérce szerint is a vizsgáló elme megértő és felmérő kísérletének tárgyává tehetnénk. Az egyház szolgálója azt hajtsa végre, amit az ura megparancsolt neki! – ezt olvassuk hitvallásunkban. Habár sokszor a bibliai törvény magyarázása egymásnak homlokegyenest feszülő álláspontok kialakulását teszi lehetővé, igyekeznünk kell arra, hogy a lelkipásztori szerepkörök etikus szempontú megítélésekor a korábban említett jó fogalmát használjuk viszonyítási pontként. A saját akarat feladása és a parancsolatnak való alávetés között a lelkész sok esetben olyan ambivalens helyzetben találja magát, ahol lelki egyensúlyának megtartására mintha semmilyen esély nem mutatkozna. Habár ideális esetben az Isten közelségét érző szolga élete teljes kellene, hogy legyen, mégis a szolgálatot olyan emberek végzik, akik teljes egészében hűs, gondolkodó, érző, értelmes lélekkel felruházott, gondokkal küszködő, egzisztenciális problémákkal viaskodó, megoldásokat kereső, sokszor megkeseredett és gyámoltalan egyének. Az ilyen emberben ellentétek feszülnek, az ilyen ember megküzd a gyással, a

⁴⁷ TÖKÉS István, *A Második Helvét Hitvallás Magyarázata*, Nagyvárad: Királyhágómelléki Református Egyházkerület Szenci Kertész Ábrahám nyomdája, 2006. 51 p.

⁴⁸ Uo. 52-53 p.

⁴⁹ Uo. 53 p.

⁵⁰ Uo.

létbizonytalansággal, a félelemmel, és bár a remény a látatlan dolgokban való bizodalmat jelenti számára, végső soron csak ember marad, akit egy hivatástudat vezérel.

A szolgálatvégzés etikus szempontú felülvizsgálására pedig ilyen szempontból semmiképp nem vagyunk jogosultak és legfeljebb meglátásokat közölhetünk. Továbbá a fő célnak való megfelelés mértékét, milyenségét és egyáltalán a tényszerű valóságát átlátni vagy felfogni nem vagyunk sem hivatottak sem pedig képesek. Számunkra, ahogy a lelkipásztori szerepköröket betöltő szolgák számára is a hit marad a foglalat minden olyan válasznak, ami némiképp megközelíti a szolgálatvégzés minőségének vizsgálatát. Evilági tudásunkkal folyamatosan megkíséreljük szondázni azt a behatárolhatatlan mindenséget, aminek csupán parányi részét vagyunk képesek érzékszerveinkkel felfogni, és viszonyulásunkban kihajt annak a csírája, amit írásunkban korábban egyszerűen *rossznak* nevezünk. Hitvallásunk erről a tudásról a következőket mondja:

*Meghagyta Isten az ő irgalmasságából a szellemi képességet [...]. Isten parancsolja, hogy a szellemet műveljük, és egyszersmind talentumokat ad hozzá, és előmenetet.*⁵¹

Ennek a képességnek a birtokában keressük az általánosan elfogadott ethoszt mindabban a szolgálatban, amire parancsot kaptunk, de rá kell eszmélnünk arra, hogy az, aki a különféle vallások különféle erkölcsisége mögött valami „eredeti” s talán minden vallási befolyástól mentes erkölcsiséget, az egész embervilágot átfogó consensus gentium moralis-t keres, ábrándképet kerget⁵². Ha az eddigi megállapításainknak és a vizsgálódásunk folyamatában bekövetkezett felismeréseinknek a megtett útját nyomon követjük, akkor nyilvánvalóvá válik a vallás és az erkölcs közötti kölcsönhatás. Az erkölcsi tudat meg akarja bontani ezt a kölcsönhatást, szabadulni akar a vallás gyámsága alól és teljes önállóságra törekszik.⁵³ Így jártunk el mi is a tanulmány kapcsán, első lépésként igyekeztünk a vallási rendszeren kívüli etika szemszögéből megvizsgálni a lelkipásztori szerepköröket, aztán a teológiai etika rendszerében véltük felfedezni a megfelelő vizsgálati módszert. Ezt követve a teológiai etika belső viszonyai mutatták ki azt a hiábavalóságot, ami a felülvizsgálást jellemzi. Ilyen értelemben a világi gondolkodás Istent vizsgáló folyamatának a történeti fejlődése is teljes egészében nyomon követhető kicsinyített és egyszerűsített formájában jelen tanulmány szerkezetében.

*Ha aztán meglazul a kapcsolat a vallás és erkölcs között, s az erkölcs kiszabadul a vallás gyámsága alól, leveti a szertartási jelleget és ésszerűsödik, racionalizálódik. Önállóságát azonban drágán fizeti meg: amely mértékben vallástalanná, tehát szentségtelenné válik, oly mértékben veszti el átütő erejét, feltétlenségét. Mozgatója, irányítója és meghatározója többnyire csak a hasznosság elve, vagy a polgári tisztesség szempontja lesz: a felsőbb hatalmasság helyett az ember.*⁵⁴

Ezt a lépést jelen tanulmányunkban nem vagyunk hajlandóak elvi és hivatásbeli megfontolásból sem megtenni. Jelen esetben arra az irányvonalra hivatkozhatunk, amit a teológiai etika bemutatása kapcsán igyekeztünk felvázolni, miszerint az egyházat érő külső és belső kritika csak akkor építő jellegű, ha a fő jó betöltését előremozdítja, nem pedig emberi megfontolás képezi annak mozgatóját. Ugyanakkor meg kell említenünk, hogy nem zárkozunk el a vizsgáló elme által szült kérdésektől sem pedig az alapos megismerésre irányuló törekvésektől – sőt hisszük ezek fontosságát az egyén vallási képzeteinek egészséges fejlődésében, a hivatástudat erősítésében és hovatartozási érzés megtapasztalásának és megszilárdításának folyamatában.

Ennek fényében a következtetésekben a végigjárt út tapasztalatait summázva arra használjuk, hogy a teológiai etika szempontjából olyan megállapításokat közöljünk, amelyek valamelyest kielégítik a szekuláris érdeklődésű olvasó szellemi igényét, ugyanakkor nem sértik az egyházi szolgáltatók sorába tartozók vallási önérzetét sem. Ily módon is igyekszünk megteremteni azt a színteret a párbeszéd számára, amire a bevezető gondolatokban is előre utaltunk.

Következtetések

Vizsgálatunk felvezető részében bemutattuk azoknak a szerepköröknek a történeti áttekintését, amelyeket a teológiai etika fényében igyekszünk értékelni. A keresztyén lelkipásztori szerep ismertetése előtt említést tettünk olyan szerepkörökre is, amelyek a népi tudatban élnek, viszont nincs egyházi foglalatuk. Ezt abból a megfontolásból tettük, miszerint az egyes dogmatikai rendszereken kívül található szerepkörök megléte érzékelhető módon befolyásolja azt az elvárás-rendszert, ami kialakul a gyülekezeti tagokban saját klérusuk lelkipásztorai iránt.

Ha a teológiai etika szemszögéből vizsgáljuk ezeket az egyházi szerepeket, akkor a sámán funkcióját semmiképp nem tarthatjuk etikusnak, mivel alapvető feladata a tudás által befolyásolni a természeti erők

⁵¹ Uo. 17 p.

⁵² TÖRÖK István, *Etika*, Kolozsvár: Trisedes Press, 1997. 19 p.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Uo. 20 p.

hatását. Ilyen értelemben nem Isten országlásának munkálását segíti elő, hanem annak az emberiség számára esetlegesen kellemetlen hatásait igyekszik úgy befolyásolni, ahogy egy kisebb közösség érdeke diktálja. Az ilyen jellegű „lázas” az isteni akarat ellen arra készíti a keresztyén etikust, hogy kritikus módon elforduljon ettől a szereptől.

Hasonló megítélés illeti a mágusok kasztját is, ugyanis az emberiség többségének számára hozzáférhetetlen információ által vélték hatalmuk alá vetni akár a démonokat is. Ámbar ezek a beavatott személyek az egyén számára megteremtették a kapcsolatot a transzcendens szférával, a mód, ahogyan ezt megtették, a keresztyén teológiai etika számára elfogadhatatlan.

Az apostoli tisztség történeti alakulásának kapcsán említettük a tekintélyelvű hivatali áthagyományozás szokását, melynek nyomán az újszövetségi prófétai és tanítói szerepek körvonalazódtak. A pogányokból lett keresztyén gyülekezetek esetében megjelenő presbiter és a püspöki vagy diakónusi cím alakulásának viszonya folyamatos változáson ment át, mégis alapjában ugyanazt a tisztséget jelentette: közösségi hivatalnok, tisztségviselő. Mivel a keresztyén gyülekezet rendjének és fennállásának a munkálója volt ez a beosztott, szerepköréről úgy véljük, hogy megfelel a teológiai etika elvárásai alapján a *jó* szolgálatának.

Óvatosan kell közelítenünk az ortodox egyház hierarchiájának megvizsgálásához, ugyanis a saját rendszerében a rangsorolást az apostoli hagyományra vezeti vissza. Ez pedig olyan tekintélyt kölcsönöz neki, ami részben bibliai alapú, másfelől pedig olyan keresztyén ógyházi rendszerre épít, ami a köztudatban a jogosság igényével él. Mégis a teológiai etika szempontjából, amint azt már többször is említettük, azt kell megvizsgálnunk, hogy az emberi próbálkozások mennyire szolgálják a legfőbb jó előmozdítását. Véleményünk szerint a politikai csatározások és a századokon át folyó dogmatikai viták következtében olyan világi hatások szövődtek bele az egyházi rendbe, amelyek ezt az előmozdítást inkább gátolják, mintsem segítik. Más tekintetben viszont a lelkeszi hivatást betöltő egyének számára hol teljesen a teológiai etikának megfelelő elvárásokat fogalmaz meg az egyházi rendelkezés, hol pedig enged a népi hiedelemvilágból érkező elvárások teljesítésének. Ilyenkor a szolgáló lelkészeknek megengedi, hogy olyan szertartások végzése és más kultikus cselekedetek által járjanak a gyülekezet előtt, amelyek már a teológiai etika által jónak ítéltet halmazon kívül esnek.

A protestáns hagyomány etikai szempontú jogosságának legitimizálása nem szándéka a jelen tanulmánynak, mégis a pap, pásztor, lelkész vagy tiszteletes megnevezéssel illetett egyházi szolga munkásságát a teológiai etika irányelveivel összhangban lévőknek mondhatjuk. A próféta szerepek áthagyományozása, kibővülése, esetleges újraértékelése nem jelentette az Isten országása bekövetkeztének gátolását a legkisebb mértékben sem, ugyanis ez minden esetben a bibliai irányelvekre építkezik, nem pedig emberi hagyományokra. A bibliai irányelvek pedig a teológiai etika alapköveit képezik; a közös forrásból kiinduló szerepkörök, illetve az őket vizsgáló etikai rendszer pedig olyan elemekből tevődnek össze, amelyek ugyanarra a célra tekintenek. Ennek a célnak a teljes és tökéletes megismerése pedig minden emberi elmét felülmúl és a hitnek a tartományában találja meg beteljesedését. Ebben a hitben és általa a beteljesedés parányi mértékben való elősegítésének a reményében íródott meg jelen tanulmányunk is.

*

Köszönetnyilvánítás

Jelen tanulmány a Collegium Talentum támogatásával készült.

*

© DKE 2013

<http://www.southeast-europe.org>
dke@southeast-europe.org

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. *A tanulmányt a következőképpen idézze:*

Rád András-László: Lelkipásztori szerepkörök etikai szempontú vizsgálata. *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 4. No. 1. (2013 tavasz) 11 p. Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*